

E. W. A. Henssen, *Uit de geschiedenis der Nederlandse geologische wetenschappen* (Groningen: Styx publications, 1995, ix + 118 blz., f31,80, ISBN 90 72731 92 5).

Bij dit boek ontkomt de recensent er nauwelijks aan het gebodene voor een deel als een gegeven paard te beschouwen dat men niet al te kritisch in de bek moet kijken. Het voorwoord reveleert dat de auteur door de commissie geologiegeschiedenis van de KNAW werd gevraagd de geschiedenis van de Nederlandse geologie tussen 1815 en 1990 te schrijven. Hoewel de fondsen voor het project nog ontbraken, ging de auteur voortvarend aan de slag. En u verwachtte het al, de financiering kwam uiteindelijk niet rond. Met enkele her en der bijeenvergaarde subsidies wist de auteur het reeds verzamelde materiaal toch nog te bewerken tot een tweetal afgeronde artikelen, en die vormen te zamen dit boek. Men kan zich afvragen of de artikelen niet net zo goed in een tijdschrift gepubliceerd hadden kunnen worden, en of de boekvorm misschien voor betere tijden bewaard had moeten blijven, maar hoe dan ook is het prettig dat de vruchten van de aanzienlijke hoeveelheid werk die al was verricht niet verloren gaan.

Henssens eerste artikel betreft de beoefening van de geologische wetenschappen aan de Groninger universiteit sinds 1877. Onderwijs en onderzoek van de hoogleraren geologie staan in de beschrijving centraal, en daarnaast is er aandacht voor de collecties, laboratoria en gebouwen. Hoogtepunt in de beschrijving is de periode dat de scepter werd gezwaaid door Ph. H. Kuenen, de roemruchte hoogleraar die niet alleen wat akkefietjes met W. F. Hermans uitvocht, maar ook een internationaal hooggewaarderd geleerde was.

Het tweede artikel draait om de pogingen die in de jaren twintig werden ondernomen om de Nederlandse geologie te concentreren en over de rol die de Bataafsche Petroleum Maatschappij hierbij speelde. En passant levert dit tevens interessante informatie op over de procedures bij de benoeming van de opvolgers van de hoogleraren Wichmann en Dubois, respectievelijk in Utrecht en Amsterdam. Henssen laat in dit artikel zien dat er achter de schermen fundamentele meningsverschillen werden uitgevochten waarover de bestaande historische literatuur met geen woord rept.

Vanwege het vele nieuwe, uit inventief archiefonderzoek verkregen materiaal dat in deze studies wordt gepresenteerd, kan men met deze uitgave, ook om de hierboven vermelde reden, alleen maar tevreden zijn. Maar tegelijk is het overduidelijk dat er, met meer tijd en middelen, veel meer uit het materiaal te halen was geweest. Zoals het nu is, volgt Henssen het stramien van de traditionele universiteitsgeschiedenis, waarbinnen de *faits et gestes* van de hoogleraren en universiteitsbestuurders het middelpunt vormen. Hij citeert kwistig en laat het verhaal vooral door zijn bronnen vertellen. Hij interpreteert weinig, bekommert zich nauwelijks om de bredere maatschappelijke context waarbinnen zijn geleerden opereerden en laat punten die schreeuwen om nadere analyse zonder commentaar passeren. Tot de laatste categorie behoort bijvoorbeeld de discussie over zuivere versus toegepaste wetenschap die in het tweede artikel voortdurend doorklinkt, en die in Nederland in die tijd in veel breder verband werd gevoerd. Ook behoort hiertoe de voortdurend gewekte indruk dat partijpolitieke belangen een rol in het concentratiedebat speelden. Henssen is vast wel van plan geweest dit allemaal nader uit te werken. Maar de lezer heeft daar niet veel aan; die kan op zijn best constateren dat het boek naar meer smaakt.

B. Theunissen

C. Fasseur, *De weg naar het paradijs en andere Indische geschiedenissen* (Amsterdam: Bert Bakker, 1995, 313 blz., ISBN 90 351 1500 7).

Het boeiende van een bundel opstellen van één auteur is dat je beter dan bij een monografie

een indruk krijgt van diens preoccupaties en belangstelling. Ik heb dan ook met deze bundel een aangename en zeer lange avond doorgebracht. Fasseur legt in een heldere en aansprekende stijl de contradicties van het kolonialisme bloot en weet daarbij het juiste detail en de fraaiste anekdotes moeiteloos te vinden. De dertien opstellen zijn deels bekende, klassieke artikelen, zoals 'Een koloniale paradox', deels teksten van lezingen. Het artikel over de kennis van de Indonesische talen van bestuursambtenaren is een neveneffect van zijn studie over de Indologen. De inleiding 'Vier eeuwen Ind(ones)ië' en het slotartikel 'Koloniale mythen en hun makers' zijn apart geschreven.

De eerste zaken die opvallen zullen niemand die Fasseurs werk kent verbazen: de auteur heeft een voorliefde voor de negentiende eeuw en voor Java, hij beschikt over een grote kennis van en gevoel voor juridische en ambtelijke zaken en is sterk betrokken bij de vraag waarom de Nederlanders zo lang vasthielden aan Indië.

Opmerkelijk is echter Fasseurs verhouding tot Multatuli. Twee artikelen bevatten een expliciete verwijzing in de titel, terwijl in acht een verwijzing naar Douwes Dekker voorkomt: zelfs in het verhaal over de jacht van de marine-officier Noorduyn op de Militaire Willemsorde, duikt Multatuli op. Aan een verklaring van Fasseurs bewondering voor de brilante dwarsligger waag ik mij niet, wel valt vaak zijn kritische benadering van de Nederlandse en Nederlands-Indische overheden op.

De kritische toon richt zich ook op het Nederlandse beleid tegenover het Indonesische nationalisme en het raciale karakter van de Indische wetgeving. Fasseur raakt daarbij aan één van de kernproblemen van de koloniale verhouding: het kolonialisme was, om met Gerretson te spreken, een onnatuurlijke verhouding waarbij groepen mensen door een vreemde overheid onder één gezag waren gebracht. Dit had ook op de wetgeving zijn weerslag. Ook Fasseur komt niet helemaal uit de contradicties die dit stelsel meebracht. Minstens even interessant als de vraag waarom de Nederlands-Indische overheid er niet in slaagde unificatie van het recht voor alle bevolkingsgroepen door te voeren, lijkt mij de kwestie waarom er nu, vijftig jaar later nog steeds een autoritair regiem in Indonesië is dat de uitingen van zijn onderdanen kanaliseert. Een soortgelijke vrees voor onrust en wanorde, waarvoor het egalitaire rechtssysteem moet wijken?

Bij de bespreking van het raciale karakter van de Nederlands-Indische wetgeving haakt Fasseur aan bij de socioloog Raymond Kennedy die in het interbellum positiever oordeelde over de raciale verhoudingen in Nederlands-Indië dan in Brits-India. Jammer is dat Fasseur zich in dit voortreffelijke stuk beperkt tot de wetgeving en niet ingaat op de sociale kant van de verhoudingen, terwijl daar toch grote verschillen lagen. De *halfcaste* werd door de Engelsen als 'inlander' beschouwd, terwijl de Indo voor de wet Europeaan was. Ook was er in Indië veel minder tegenstand tegen gemengde huwelijken. Een ander verschil was het veel grotere aantal Nederlanders dat zich in de tropen vestigde, het handjevol Britten bleef daardoor veel meer *outsider*. Kennedy kwam overigens niet om in de bersiaptijd, maar jaren later in de Molukken (140).

In het slotopstel onderzoekt Fasseur de wildgroei van koloniale mythen die nog steeds de Nederlandse opvattingen over het oude Indië beheersen. Alle zaken die Nederland in de laatste decennia hebben beroerd, komen aan bod.

Eén kenmerk van Fasseur heb ik nog niet genoemd en dat is zijn Leids-zijn. Hoewel dat hier en daar nadrukkelijk wordt geëtaled, is wat pr in een tijd dat faculteiten moeten overleven, niet erg. Gerretson en Leiden leken evenals het *East* en *West* van Kipling, twee elkaar uitsluitende grootheden, maar dat was een politieke kwestie uit de jaren twintig. Op het onderwijs had dit nauwelijks invloed: men gebruikte dezelfde boeken, terwijl de Leidse en Utrechtse historische dissertaties nauwelijks verschilden. De vernieuwing in de geschiedschrijving was

te danken aan *outsiders* als Burger en Van Leur. Zie ook *Geschiedenis in Utrecht. Bestaat er een Utrechtse school in de geschiedbeoefening?*, E. Jonker en P. van Hees, ed. (UHC XV, 3; Utrecht, 1994) 33-48.

Alleen bij de wederopstanding van de overzeese geschiedenis leidt de preoccupatie met Leiden tot een blikvernuwing. Met als gevolg dat de verdiensten van Coolhaas en Van der Wal, die dit vak levend hebben gehouden in een tijd dat Leiden uitverkoop hield, ernstig worden onderbelicht. Geen woord over de Leidse tegenwerking in de persoon van Riiter, die de bronnen-serie over Nederlands-Indië in de periode 1900-1942, niet wilde opnemen in het Historische Genootschap (258). Coolhaas genoot in het buitenland grote faam en heeft de komende generaties aan zich verplicht door de uitgave van de *Generale Missiven der VOC*, die echter evenmin als het werk van Van der Wal over de Nederlands-Indonesische betrekkingen 1945-1949, worden genoemd. Van der Wal speelde bovendien een grote rol bij de uitvoering van het Cultureel Accoord met Indonesië. Coolhaas en Van der Wal hadden ieder twintig jaar ervaring in de tropen, en hadden een eigen, zelfstandig oordeel over hun vakgebied. Dit maakte hen ongevoelig voor het modieuze antikolonialisme van die dagen, hoewel zij het kolonialisme zeer wel wisten te relativiseren. Hun werk af te doen als 'eenmansvendetta's' en henzelf 'als adepten van Gerretson', slaat nergens op (257,258). Toen ik in 1967 voor het eerst bij Van der Wal op bezoek was, leidde hij het gesprek herhaaldelijk naar de Indonesische onafhankelijkheid. Later vertelde hij mij dat ik zeker niet zou zijn aangenomen als ik daar moeite mee had gehad. De herleving van de overzeese geschiedenis (259) was zeker niet te danken aan de benoeming van mevrouw Meilink-Roelofs in Leiden. Op dat ogenblik werkten verschillende Utrechtse promovendi op voor het onderwijs en onderzoek belangrijke plaatsen: 's Jacob in Groningen, Schutte aan de VU, Stevens in Amsterdam, Drooglever bij de Rijkscommissie voor vaderlandse geschiedenis, De Jong op BZ bij het bureau Indonesië, en aan het ARA Margot van Opstall. De historische commissie van het Cultureel Accoord met Indonesië bestond voor een belangrijk deel uit dezelfde: dat er zo weinig Leidse gezichten bij waren, kwam omdat er nog veel was in te halen.

J. van Goor

N. Lehoucq, T. Valcke, *De Fonteynen van de Oranjeberg. Politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen*, I (Stichting mens en cultuur en Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Gent 1993, 404 blz.).

Het intermediair niveau van de Belgische staat bleef lang verstoken van een diepgaande historische aandacht. Dat komt deels omdat de provincies zelf een discrete (doch onderschatte) rol hebben gespeeld in vergelijking met andere bestuursniveaus. Eerst toen de instelling zelf ter discussie kwam te staan — en dat ook bleef — werd door het Cultureel Centrum van het Gemeentekrediet in 1975 een reeks monografieën gepubliceerd over de toen negen provincies ('De Provincie vroeger en nu') en 11 jaar later bracht de Vereniging van de Belgische Provincies zelfde ordenende wetgeving op de provincies sinds 1836 in het licht.

Het voorliggend werk kadert in een initiatief van het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen om — met de woorden van prof. H. Balthazar, gouverneur en historicus — 'de levensvatbaarheid van het intermédiaire-provinciale niveau te laten steunen op een historische zingeving'. Er worden trouwens twee andere volumes in het vooruitzicht gesteld: één over de verkozenen (en dus over de provincieraad en deputatie) en één over de realisaties van de provincie.

Dit eerste volume dient zich aan als een politiek-institutionele geschiedenis vanaf 1830. Die beslaat een vijftigtal bladzijden, waarvan een twintigtal over de eerste woelige jaren te Gent — zo getekend door de orangistische agitatie. Het overgrote deel wordt ingenomen door de lijsten